Un mapa literari de Barcelona

Mapa 10

Àmbit 3:

Dos miralls de la ciutat

BARCELONA CULTURA
Ajuntament de Barcelona

Àmbit 3:
Dos miralls de la ciutat
Ruta literària

Durada de la ruta: 1.15 h

Com arribar-hi: **FFCC** (Pàdua), Bus V15, H6

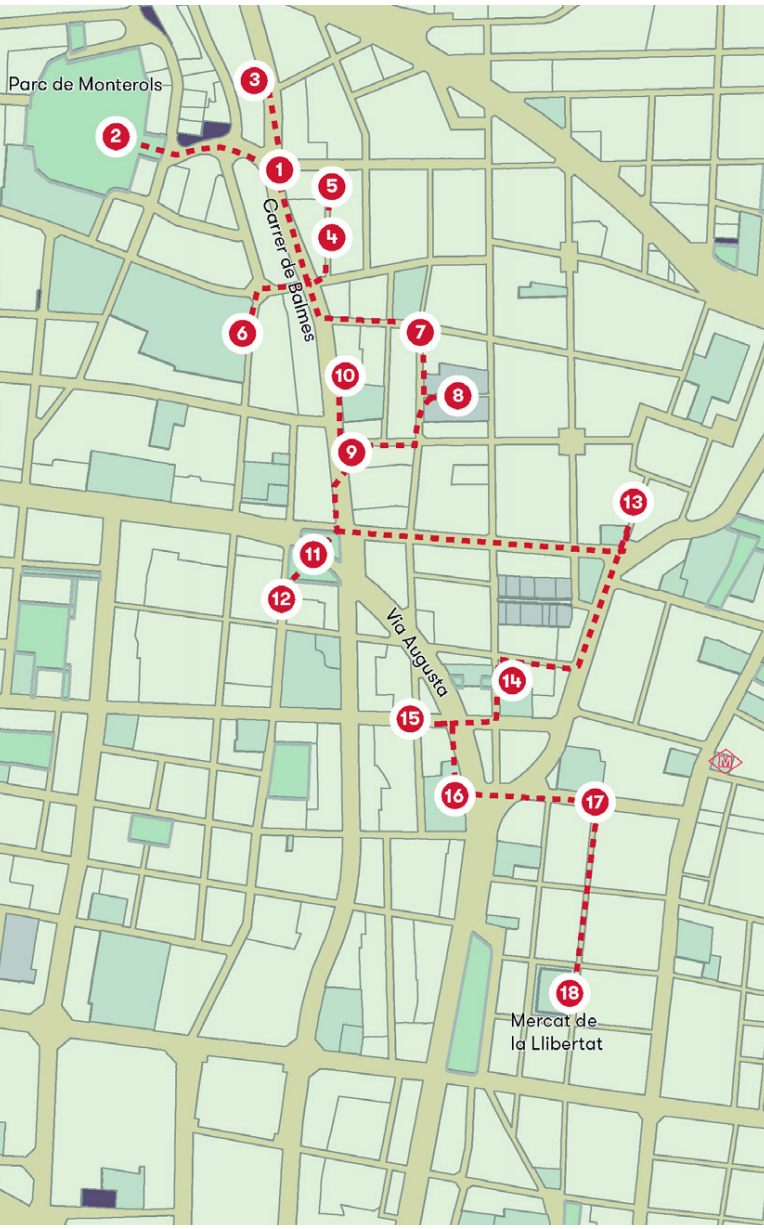

1 **Pis de Mercè Rodoreda**

2 **Turó de Monterols**

3 **Casa on va viure el poeta José Agustín Goytisolo**

4 Casa natal de Mercè Rodoreda
5 La torre Farriols
6 Casa Sagnier
7 Torre de les roses i les modistes valencianes
8 Passatge de Sant Felip
9 Cristal City Bar-Llibreria
10 Escola Poeta Foix / Estació dels FGC
11 Monument a Joan Maragall
12 Casa-Museu i Arxiu Joan Maragall
13 Fundació Felícia Fuster
14 Casa on havia viscut Mercè Rodoreda
15 Casa on havia viscut Josep Pla
16 Escola Nostra Sra. de Lourdes
17 Botiga de la Rambla del Prat
18 Mercat de la Llibertat / Plaça de la Llibertat

1.

Pis de Mercè Rodoreda

Carrer de Balmes, 343 / cantonada carrer de Corint

Mercè Rodoreda (1908-1983), novel·lista i escriptora catalana, va comprar, l'any 1968, un modern apartament al primer pis del carrer de Balmes, 343, amb finestres al carrer d'Atenes. Va triar un edifici de recent construcció situat davant la casa on havia nascut el 1908, i que havia estat enderrocada el 1964. L'escriptora va preferir veure des de les finestres els pocs arbres que quedaven de l'antic bosc de Casa Brusi (actual Turó de Monterols), que no pas la desolada vista de la teulada del Garatge Dúplex, que ocupa el solar on hi havia hagut la casa familiar.

«Darrera de casa, quan jo era petita, el que ara és carrer de Balmes era la riera de Sant Gervasi de Cassoles. A l'altra banda de la riera hi havia el parc abandonat del marquès de Can Brusi.»

(Pròleg a *Mirall Trencat*, p. 32)

2.

Turó de Monterols

Escenari de la novel·la *Mirall trencat* de Mercè Rodoreda

El turó de Monterols és el que ha quedat del gran parc o bosc de la finca del marquès de Casa Brusi, família de fundadors del Diari de Barcelona, conegut popularment com a El Brusi. El parc de can Brusi és el model del gran jardí de la torre dels Valldaura, la família protagonista de la novel·la *Mirall trencat* (1974).

«Des del menjador [el parc] es veia frondós d'arbres centenaris. Ple de rossinyols a les nits d'estiu. Anava de la plaça Molina fins a l'Ateneu de Sant Gervasi, a tocar del que ara és Mitre. Al capvespre se sentien els crits dels paons. Aquest parc, idealitzat, és el parc de la torre dels Valldaura. El jardí de tots els jardins.»

(Pròleg a *Mirall Trencat*, p. 32)

3.

Casa on va viure el poeta José Agustín Goytisolo

Balmes, 349

En un pis petit d'aquest edifici, hi va viure entre 1955 i 1961 el poeta amb la seva esposa. És on va néixer, l'any 1956, la seva filla Julia, a qui va dedicar del famós poema «Palabras para Julia».

UN DÍA ESTABAS CANTANDO

«Nuestra casa era pequeña.
Nuestra casa.

Y oscura. Pero tu luz
alumbraba.

Muchos libros; pocos platos;
ropa blanca.

Y un día estabas cantando
una nana.

Y te vi como hechizada.
Volvías

más luminosa y más grande
nuestra casa.»

(**José Agustín Goytisolo**, *Poesía completa*, p. 112)

4.

Casa natal de Mercè Rodoreda

Carrer de Manuel Angelón, 8

En l'espai que avui ocupa un garatge, com ens recorda una placa, hi havia hagut el casal Gurguí, la casa on va néixer i viure l'escriptora Mercè Rodoreda i Gurguí. Era una torreta amb jardí davant i darrera, propietat del seu avi, Pere Gurguí. Abandonada i en mal estat, la torre va ser enderrocada l'any 1964.

Per a l'escriptora la casa i el jardí van esdevenir el paradís perdut i l'espai mític de la seva obra literària. La primera novel·la, *Aloma*, va ser escrita en aquesta casa i té com a escenaris una torreta i el barri de Sant Gervasi. El casal Gurguí tenia un colomar que inspirà el motiu dels coloms de la novel·la *La plaça del Diamant*; a *El carrer de les Camèlies*, Cecília, la protagonista, es cria en una torre amb jardí i el seu refugi és el colomar, com ho va ser per a l'autora el de casa el seu avi.

D'aquesta casa va sortir Mercè Rodoreda la matinada del 21 de gener del 1939 cap a l'exili.

«Sóc filla de Sant Gervasi de Cassoles, d'un carrer estret i curt que, aleshores, anava del de Pàdua a la riera de Sant Gervasi i que es deia carrer de Sant Antoni; més endavant li van canviar el nom pel de carrer de París i, més endavant encara, pel de Manuel Angelón, que encara conserva.»

(**Mercè Rodoreda**, *La plaça del Diamant*, p. 8)

«Recordo la sensació d'estar a casa quan, abocada a la barana del terrat, veia caure damunt la gespa i les hortènsies les flors blaves de la xicranda. No sabré explicar-ho.»

(**Mercè Rodoreda**, *Imatges d'infantesa, Narrativa completa II*, p. 526-527)

5.

La torre Farriols

Carrer de Manuel Angelón, 26

Davant del casal Gurguí, a l'alçada del número 26 del carrer de Manuel Angelón, hi havia el jardí de darrera d'una torre esplèndida propietat d'Eusebi Farriols, capità de vaixell, amb entrada principal pel carrer de Rios Rosas. El jardí, el brollador, la galeria amb vidres de colors, estances i mobiliari de la torre Farriols es convertiran en el model per a la torre de Salvador Valldaura de la novel·la *Mirall trencat*, i algun element de la decoració com ara el quadre de les llagostes, apareixerà a la novel·la *La plaça del Diamant*. El mateix cognom de Farriols l'utilitzarà per al personatge d'Eladi Farriols de *Mirall trencat*.

«Aquell hivern Salvador Valldaura morí d'un atac de feridura. L'Eladi ho sentí molt. La Sofia estigué mig malalta

del disgust i volgué respectar el dol: deixarien passar dos anys abans de casar-se. I al començament d'aquells dos anys Eladi Farriols s'enamorà d'una cupletista del Paral·lel.»

(**Mercè Rodoreda**, *Mirall trencat*, p. 144)

«Vaig posar els nens davant el quadre de les llagostes i els vaig dir que les miressin i amb la senyora Enriqueta ens vam tancar a la cuina.»

(**Mercè Rodoreda**, *La plaça del Diamant*, p. 209)

6.

Casa Sagnier

Carrer Brusi, 51 / Centre Cívic Casa Sagnier, Jardins d'Enric Sagnier / Evocació de la torre i el parc dels Valldaura

Per evocar la magnificència de les torres senyorials i els grans jardins de Sant Gervasi com la imaginària torre i parc dels Valldaura que descriu Mercè Rodoreda en la seva novel·la *Mirall trencat*, ens podem acostar a la Casa Sagnier. Es tracta d'una esplèndida torre dissenyada el 1900 per l'arquitecte Enric Sagnier per a residència d'estiueig de la seva família. Pels jardins, molt més grans del que en resta avui en dia, hi corria un petit trenet de va-

por. En l'actualitat és la seu del centre cívic Casa Sagnier de l'Ajuntament de Barcelona.

«Hi havia Els senyors... tants i tants tots ficats a dintre de torres, totes aquestes torres amb jardins esmeradament entrettinguts. Tot eren flors i arbres...»

(**Mercè Rodoreda**, *Imatges d'infantesa*, p. 540)

«Al peu del reixat començava un caminal molt ample, amb castanyers a banda i banda; al fons, alta de tres pisos, amb dues torratxes i totes les taulades de rajoleta verda, coberta d'heura amb les fulles que ja s'anaven tornant vermelles, la casa es retallava sobre un cel de tardor.»

(**Mercè Rodoreda**, *Mirall trencat*, p. 87)

7.

Torre de les roses i les modistes valencianes

Carrer de Francolí cantonada amb carrer de la Gleva

Indret on hi havia la torre d'unes modistes on la mare de **Mercè Rodoreda** es feia els vestits. Mare i filla eren presumides i els agradaven

les joies i els vestits elegants encara que no s'ho podien permetre gaire. La torre tenia un roser enfiladís de roses de color de carn que apareixerà en la novel·la *Mirall trencat*. Són les roses de la caseta dels safareigs que el personatge de Teresa Valldaura es posa al pit. També Aloma es posa roses al pit com els agradava de fer a Mercè Rodoreda i a la seva mare.

«La meva mare es feia fer els vestits per unes modistes valencianes; tenien bon gust i cosien com els àngels. Com que la més gran es deia Amanda —eren tres— a casa els dèiem les Amandes. Vivien en una torreta al carrer de Francolí, cantonada amb el carrer de la Gleva. L'escala de pujar al terrat de la torreta, tocant al carrer de la Gleva, tenia un emparrat cobert d'un roser centenari que feia roses de colors de carn. Deuen ser les roses, suposo, dels rosers plantats al peu de la caseta dels safaretjos dels Valldaura a Mirall trencat.»

(**Mercè Rodoreda**, *Imatges d'infantesa*, p. 529)

«"Abans d'anar-te'n et colliré unes quantes roses." Se l'endugué cap a la caseta dels safaretjos; les parets estaven cobertes de rosers florits.»

(**Mercè Rodoreda**, *Mirall trencat*, p. 125)

8.

Passatge de Sant Felip

Començat a construir el 1877, és un passatge de torres amb jardí a l'anglesa ple d'encant i s'ha conservat com a testimoni de com era el barri a finals del segle XIX i principis del XX, en l'època en què hi va néixer i viure l'escriptora Mercè Rodoreda.

L'escriptor empordanès Josep Pla (1897-1981) ens ofereix un apunt de la transformació del barri.

«L'obertura del carrer de Balmes enderrocà una part de petites torretes adorables. Més endavant —ara ja es comença a veure— en el lloc que ocupaven aquestes cases d'un pis o dos, aquests jardinets minúsculs, hi veurem terribles construccions de vuit o nou pisos. D'aquí uns anys, aquesta màgia de pedres rosades i blanques de Sant Gervasi, que sembla demanar les formes més burgeses i enraonades de la mitologia, serà l'ombra d'un somni.»

(**Josep Pla**, *Barcelona, una discussió entranyable*, p. 223)

9.

Cristal City Bar-Llibreria

Carrer de Balmes, 294

En el número 294 del carrer de Balmes hi havia el Cristal City Bar, un tipus d'establiment insòlit en els anys 60 i 70 del segle XX que feia les funcions de bar i de llibreria. Les parets del local eren plenes de prestatges de llibres i les novetats s'exposaven darrere la barra del bar. El Cristal City era un espai tranquil, famós per ser lloc habitual de reunions i tertúlies literàries en què es reunien escriptors com ara José Agustín Goytisolo, Gabriel Ferrater, Jaime Gil de Biedma, Carlos Barral (que vivia molt a prop, al carrer de Sant Elies), Juan Marsé i altres.

Al Cristal City s'hi reuneixen també Teresa i el Pijoaparte, els protagonistes de la novel·la *Últimas tardes con Teresa* de Juan Marsé.

LA CIUTAT

«Plena de carrers per on he tombat
per no passar els indrets que em coneixien.
Plena de veus que m'han cridat pel nom.
Plena de cambres on he cobrat records.
Plena de finestres des d'on he vist créixer
les piles de sols i de pluges que se m'han fet anys.
Plena de dones que he seguit amb la vista.
Plena de nens que només sabran
coses que jo sé, i que no vull dir-los.»

(**Gabriel Ferrater**, *Les dones i els dies*, p. 87)

«Terminaron la fiesta en el Cristal City Bar, entre respetables y discretas parejas de novios que a las nueve de la noche deben estar en casa, terminaron besándose en paz en el altillo inaccesible a murcianos desatados y a tocones furtivos, frente a dos gin-tonic con su correspondiente y aséptica rodaja de limón.»

(**Juan Marsé**, *Últimas tardes con Teresa*, p. 125)

10.

Escola Poeta Foix / Estació dels FGC

Carrer de Balmes, 298 / Plaça Molina

Mercè Rodoreda, en uns apunts inèdits sobre Barcelona per a un programa de TVE que no es va arribar a fer, explica com era l'antic camí per arribar des de casa seva a l'estació del tren de Sarrià. A la novel·la *El carrer de les Camèlies*, hi apareix com a personatge una sra. Rius que té una torre amb jardí. Per fer-nos una idea de com eren aquestes torres podem veure'n una que encara resta dempeus, convertida en l'Escola Poeta Foix, al carrer de Balmes, 298, a tocar de la plaça Molina.

«Hay el recuerdo del camino estrecho por el que se llegaba a la estación del tren de Sarriá, que por un lado cerraba el parque del marqués de casa Brusi y por el otro el jardín cuidado y aristocràtico de los señores Rius, con grandes palmeras, con grandes parterres cubiertos de flores, con la casa del jardinero y al lado la cochera con el coche negro y los caballos pardos y, en un rincón, un esplendor de camelias resguardadas del frío.»

(**Mercè Rodoreda**, citada per Carme Arnau, *El paradís perdut de Mercè Rodoreda*, p. 49)

11.

Monument a Joan Maragall

Plaça Molina

Al cantó mar de la plaça Molina, hi ha un monument amb un bust de Joan Maragall, obra del seu fill Ernest Maragall i Noble, i amb la reproducció de la signatura del poeta. Va ser inaugurat el 2010 amb motiu de l'Any Maragall que commemorava els 150 anys del seu naixement.

ODA NOVA A BARCELONA
(fragment)

«—On te'n vas, Barcelona, esperit català
que has vençut la carena i has saltat ja la tanca
i te'n vas dret enfora amb tes cases disperses,
lo mateix que embriagada de tan gran llibertat?
[...]

Tal com ets, tal te vull, ciutat mala:
és com un mal donat, de tu s'exhala:
que ets vana i coquina i traïdora i grollera,
que ens fa abaixa el rostre
Barcelona! i amb tos pecats, nostra! nostra!
Barcelona nostra! la gran encisera!»

(**Joan Maragall**, *Poesia completa*, p. 280- 283)

12.

Casa-Museu i Arxiu Joan Maragall

Carrer d'Alfons XII, 79

Residència del poeta i escriptor Joan Maragall (1860–1911). S'hi conserva mobiliari, fotografies, obres d'art i objectes del poeta i de la seva família, i està habilitada com a casa-museu, la qual cosa permet conèixer la part íntima d'una de les figures més importants del Modernisme català.

Organitza visites guiades i altres activitats que es poden consultar a http://www.joanmaragall.cat/

L'edifici és també seu de l'Arxiu Joan Maragall, adscrit a la Biblioteca de Catalunya, que conté la biblioteca personal del poeta i reuneix un important fons documental sobre la figura i l'obra de Maragall i el conjunt del Modernisme.

EXCÈLSIOR

«—Vigila, esperit, vigila,
no perdis mai el teu nord,

no et deixis dur a la tranquil·la
aigua mansa de cap port.

Gira, gira els ulls enlaire,
no miris les platges roïns,
dóna el front en el gran aire,
sempre, sempre mar endins.

Sempre amb les veles suspeses,
del cel al mar transparent,
sempre entorn aigües esteses
que es moguin eternament.

Fuig-ne de la terra innoble,
fuig dels horitzons mesquins:
sempre al mar, al gran mar noble;
sempre, sempre mar endins.

Fora terres, fora platja,
oblidat de tot regrés:
no s'acaba el teu viatge,
no s'acabarà mai més.»

(**Joan Maragall**, *Poesia completa*, p. 57)

13.

Fundació Felícia Fuster

Carrer de Camps i Fabrés, 3-11, baixos 3a

Felícia Fuster va ser una poetessa i artista plàstica, nascuda el 1921 a Barcelona, al barri de la Barceloneta. La Fundació que porta el seu nom és una entitat privada, sense ànim de lucre, creada per la poetessa i artista, amb la participació de personalitats del món literari i artístic del país. La Fundació té dos objectius: donar a conèixer l'obra poètica i plàstica de Felícia Fuster

i, mitjançant uns ajuts econòmics, estimular la creació plàstica, difondre la llengua catalana a l'estranger i ajudar persones sense possibilitats econòmiques a poder realitzar estudis superiors.
http://fundacioffuster.org/ca/

«Solitud alta
desclosa Pit de dona
T'honora un núvol.»

(**Felícia Fuster**, *Postals no escrites*, *Obra poètica*, p. 323)

14.

Casa on havia viscut Mercè Rodoreda

Carrer de Saragossa, 16

Gairebé davant de la Vil·la Urània (l'antiga casa de l'astrònom Josep Comas i Solà), hi havia hagut una casa amb jardí que Joan Gurguí, oncle i marit de Mercè Rodoreda, va fer arreglar després del seu retorn de l'Argentina i quan la família havia acordat el casament amb la seva neboda Mercè. El 1927 hi van anar a viure Joan i Mercè, encara solters, i els pares d'ella, Andreu i Montserrat. La parella es va casar el 1928, el dia que Mercè feia 20 anys. En aquesta casa que no li va agradar mai, hi va viure 10 anys i hi va néixer el seu fill.

És en aquesta casa del carrer Saragossa que en plena Guerra Civil, pocs dies després de la desaparició

d'**Andreu Nin** (líder del POUM), el 16 de juny de 1937, es va produir la ruptura definitiva entre Mercè Rodoreda i el seu marit. De la relació sentimental entre Mercè Rodoreda i Andreu Nin no en tenim gaire informació.

«Miri, Armanda, els pastissos que queden; mengi-se'ls abans de dormir perquè la dolçor li dugui el seu somni d'amor. No el deixi morir, Armanda... no el deixi morir mai.»

(**Mercè Rodoreda**, *Mirall trencat*, p. 357)

15.

Casa on havia viscut Josep Pla

Carrer dels Madrazo cantonada amb carrer de Lincoln

Al carrer dels Madrazo, cantonada amb carrer de Lincoln, hi havia una casa, avui despareguda, on va viure Josep Pla l'any 1929. La casa era regentada per la mare d'Adi Enberg. Enberg era nascuda al barri, en una torre del carrer de Sanjoanistes, i va ser durant anys la parella de Josep Pla.

Josep Pla

(1897-1981), escriptor català.

«Després, ja entrat en una forma de vida molt nòmada, vaig

viure a Sant Gervasi i a Sarrià. He viscut als carrers de Madrazo i de Tavern, a Sant Gervasi [...]

En el curs dels meu passeig nocturn per Sant Gervasi vaig passar per la part alta de la Via Augusta, i això em donà ocasió de contemplar la retallada de què havia estat objecte el jardí de la casa del carrer de Madrazo a conseqüència de l'obertura de l'avinguda. El jardí havia quedat amputat i la casa havia quedat com un gos bòxer després d'haver-li tallat la cua. És una casa escuada.»

(**Josep Pla**, *Barcelona, una discussió entranyable*, p. 227-228)

16.

Escola Nostra Sra. de Lourdes

Via Augusta, 73-75

Mercè Rodoreda havia estat alumna d'aquesta escola durant els anys 1914-1916.

«Durant una temporada havia anat a les monges de Lourdes. Més endavant, perquè la meva mare trobava que el col·legi era massa lluny i perdia massa temps acompanyant-me i anant-me a buscar, em va fer anar a un col·legi que hi havia al carrer de Pàdua, cantonada Vallirana.

[...]

A l'estiu sortíem al jardí, gran, amb una gruta en un racó, molt a la vora d'on passava el tren de Sarrià, aleshores enfonsat i descobert, amb la Mare de Déu de Lourdes.»

(**Mercè Rodoreda**, *Imatges d'infantesa*, p. 531 i 541)

Ja que som en el límit entre els barris de Sant Gervasi i Gràcia, podem aprofitar per endinsar-nos a Gràcia i veure un parell d'escenaris de *La plaça del Diamant*, la novel·la més famosa de Mercè Rodoreda.

17.

Botiga de la Rambla del Prat (Escenari de *La plaça del Diamant*)

Rambla del Prat, cantonada amb carrer de Berga

La botiga de la Rambla del Prat, cantonada amb carrer de Berga, era antigament la botiga de queviures d'uns parents de Mercè Rodoreda. En la novel·la *La plaça del Diamant* la convertirà en la botiga i la casa on viu Colometa amb el segon marit, l'Antoni, l'adroguer de les veces.

«Anàvem cap al carrer Gran per la Rambla del Prat. Es va aturar davant d'un adroguer que tenia tot de sacs a l'entrada, va ficar la mà a dintre un sac de veces, va dir quines veces més boniques.»

«La casa era senzilla i fosca, fora de dues habitacions que donaven al carrer que baixava a la plaça de vendre. Era així: de la cortina de la japonesa fins a l'acabament, que era una sala amb sofà i butaques amb funda i una consola hi havia un passadís. A l'esquerra d'aquest passadís, dues portes, l'una al costat de l'altra, per entrar a dues habitacions amb finestra al carrer que baixava a la plaça. [...] I tocant al reixat del jardí del primer pis, una porteta reixat que només estava ajustada, que donava al carrer que baixava recte a la plaça de vendre.»

(**Mercè Rodoreda**, *La plaça del Diamant*, p. 32 i 196-197)

18.

Mercat de la Llibertat / Plaça de la Llibertat (Escenari de *La plaça del Diamant*)

El Mercat de la Llibertat és «la plaça de vendre» on Colometa, la protagonista de *La plaça del Diamant*, va habitualment a comprar.

«L'olor de carn, de peix, de flors i de verdures es barrejava, i, encara que no hagués tingut ulls, de seguida hauria endevinat que m'acostava a la plaça de vendre. Sortia del meu carrer, i

travessava el carrer Gran, amb tramvies amunt i avall, grocs, amb campaneta. [...] I m'anava ficant en l'olor de la plaça de vendre i en els crits de la plaça de vendre per acabar dintre de les empentes, en un riu espès de dones i cistells.»

(**Mercè Rodoreda**, *La plaça del Diamant*, p. 89-90)

Plaça de la Llibertat
El contrast entre Gràcia i Sant Gervasi

Josep Pla ens ofereix una síntesi de les diferències que han caracteritzat, i caracteritzen encara avui en dia, aquests dos barris: Sant Gervasi i Gràcia, dos miralls de la ciutat de Barcelona reflectits en l'obra dels escriptors.

Josep Pla

(1897-1981), escriptor català.

«El contrast de Sant Gervasi amb Gràcia era molt acusat. Gràcia era un barri animat, amb una cridadissa de criatures als carrers, cap al tard, que us eixordava les orelles. A les cassoles de Sant Gervasi tot era, en canvi, morós i ple de pau. Els aparadors de Gràcia eren brillants; els de Sant Gervasi, crepusculars.

[...]

De fet, Gràcia i Sant Gervasi eren dos barris d'esperit oposat. No és pas necessari de recordar la vella tradició liberal

del poble de Gràcia, el gran paper que jugà en les lluites per la llibertat. Encara avui hi palpita aquest esperit, en l'ambient de la petita burgesia liberal, que jo trobo adorable. Sant Gervasi, en canvi, fou un poble de carcamals, de prudents, de beats i de reservats. Poble primer d'estiuejants i després de petits rendistes retirats, amb aquelles rendes que insensiblement es van evaporant, no estigué mai per sorolls ni atzagaiades, ni per canas a l'aire. Pau, pau i sempre pau. És perfectament natural que Joan Maragall, que és el conservador més intel·ligent i més humà que aquest país ha produït, visqués i fos un enamorat de Sant Gervasi.»

(**Josep Pla**, *Barcelona, una discussió entranyable*, p. 224)

Un mapa literari de Barcelona

Mapa 10

Barcelona Ciutat de la Literatura UNESCO

bcnliteratura
@bcnliteratura
bcnliteratura
barcelona.cat/ciutatdelaliteratura